

УДК 811.163.3'367.625
УДК 811.134.2'367.625.41

Марија Пандева

УПОТРЕБАТА НА ДА-КОНСТРУКЦИЈАТА СО МОДАЛНИТЕ И СО ФАЗНИТЕ ГЛАГОЛИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК И НЕЈЗИНИТЕ ЕКВИВАЛЕНТИ ВО ШПАНСКИОТ ЈАЗИК

Особен интерес на функционалната лингвистика во најново време е предикацијата, а меѓу широкиот обем прашања што ги опфаќа оваа проблематика значаен сегмент отпаѓа на различните видови и типови синтаксички конструкции, меѓу кои голем интерес предизвикува *ga*-конструкцијата. Тоа особено се забележува во оние примери во кои партикулата *ga* се комбинира со модалните и со фазните глаголи, како и во нејзината самостојна употреба. Овие конструкции се погодни за компаративна анализа и со другите јазици со богат глаголски систем, како на пример, со шпанскиот јазик. *Да*-конструкцијата е специфична карактеристика на македонскиот јазик, која се појавила во употреба наместо инфинитивот во старословенскиот. Инфинитивот не се задржал во македонскиот јазик како во најголемиот број други словенските јазици. Од друга страна, во шпанскиот јазик, како и во сите романски јазици, инфинитивот активно се употребува. Токму при употребата на модалните и на фазните глаголи се забележува еквивалентноста на *ga*-конструкцијата во македонскиот и на инфинитивот во шпанскиот јазик.

Кон *ga*-конструкцијата во македонскиот јазик

Инфинитивот во македонскиот јазик постепено излегувал од употреба и се заменил со *ga*-конструкцијата. Овој процес на истиснување на инфинитивот е општобалкански, под дејство на грчкиот, романскиот и, делумно, на албанскиот јазик. Освен во македонскиот, се губи речиси целосно и во бугарскиот, а во српскиот неговата употреба е ограничена.

Според Конески (1965: 177), губењето на инфинитивот соодветствува со општиот стремеж некои синтетички именски форми да се заменуваат со аналитички конструкции.

Во современиот македонски јазик на местото на инфинитивот се јавува *ga*-конструкцијата. Според Минова-Ѓуркова (2000: 75), за *ga*-конструкцијата постојат неколку термини: оптатив-субјунктив, субјунктив, конјунктив. Таа може да се јави со сегашно и со минато определено и неопределено време. *Да*-конструкцијата се употребува со модални и со фазни глаголи, во негирани форми на некои времиња и начини, како и во зависни дел-реченици. Самостојно употребена изразува желба, молба, заповед, а се јавува и во клетви.

Гајдова (2002: 136) го дефинира субјунктивот како „глаголски облик или синтаксичка конструкција со која именуваното дејство се претставува како подредено на некој надреден предикат.“ Како надредени предикати се истакнуваат модалните глаголи: *сmee, мора, може, ѝреба*, како и фазните глаголи *ѝочнува, ѝродолжува, ѝресѝанува; усѝева*. И Георгиевски (2009: 18) вели дека „модалните спецификатори на сложениот предикат *мора, може, ѝреба, смее*, задолжително бараат конкретната содржина на дејството да биде изразена со *ga*-конструкција“.

Кон инфинитивот во шпанскот јазик

Инфинитивот, исто како и герундот и партиципот, е безлична глаголска форма, затоа што не го искажува лицето и бројот на вршителот на дејството, а исто така, не го искажува ни времето во кое се врши дејството. Освен како безлични, овие глаголски форми можеме да ги сретнеме и како инфинитивни или именски форми на глаголот.

Според Виња (Vinja, 1980: 330), старите граматичари инфинитивот го нарекувале *poimen verbi* и со тоа најдобро ја карактеризирале неговата вредност. Инфинитивот често има именски карактер и врши именска улога. Затоа, според Мишел Бреал (Bréal 1987), тој може да се определи како „доцен резултат на спојувањето на именката и глаголот“. Вршејќи ги истите функции на именката, односно подмет, дел од предикатот и негово дополнување, инфинитивот го прикажува глаголското дејство како идеја, мисла, на наједноставен начин, без никаква врска со личната, временската или модалната вредност. Може и да се смета за начин, иако како неодреден, инфинитивен облик, нема никаква врска со модалноста сè додека не се спои со модалните глаголи.

Во шпанскиот јазик, инфинитивните форми се делат во три групи, според нивните завршоци. Инфинитивните форми во шпанскиот јазик можат да завршуваат на –AR, на –ER и на –IR .

Според RAE (2010: 495), инфинитивот, традиционално, се смета за хибридна форма што има именски и глаголски својства. Во шпанскиот јазик разликуваме именски и глаголски инфинитив.

Во овој труд ќе се задржиме и на инфинитивните форми што се дел од глаголските перифрази во шпанскиот јазик, кои може да бидат фазни и модални. Со фазните глаголски перифрази се искажуваат фазите на дејството (почеток, траење и крај), а со модалните глаголски перифрази се искажува модалноста во јазикот (наредба, веројатност, можност итн.). Глаголските перифрази со инфинитив се прават така што првиот глагол (носител на фазата на дејството или на модалноста) е конјугиран во лице, број и време, а вториот глагол е во инфинитив и е носител на семантичкото значење на перифразата.

Употребата на *ga*-конструкцијата со модалните и со фазните глаголи во македонскиот јазик

Da-конструкцијата во македонскиот јазик, како што веќе кажавме, најчесто се среќава во комбинација со модални и со фазни глаголи. Исто така, се среќава и во самостојна позиција, на пример, при искажување желби, молби, клетви, наредби. Во следните потточки ќе ги разгледаме овие употреби на *ga*-конструкцијата и нивните еквиваленти во шпанскиот јазик.

Модалните глаголи го определуваат, го дополнуваат или го модификуваат конкретното значење на полниот глагол во *ga*-конструкцијата.

Според Георгиевски (2009: 18), најбројна група двочлени реченици со сложена неразделна предикатна *ga*-реченица се споевите составени од модални спецификатори, односно од помошни модални глаголи што изразуваат модална диспозиција – нужност, можност и намера. Овие три основни модални категории се познати под терминот волунтативен модалитет. Субјектот на овие реченици врши дејство што е искажано со полнозначен глагол од свршен или од несвршен вид, кој е дел од *ga*-конструкцијата. Модалните спресицификатори на сложениот предикат се: *може, мора, ѝреба, смее*, како и *сака*, што традиционално се означува како сопствено модален глагол. Наведените глаголи бараат конкретна ситуација за да бидат споени со *ga*-конструкција. Нивната употреба може да се проследи преку следните примери:

- (1) *Ние моравме да ѝризнаеме дека надвор од нашиоѝ хоризонѝ се наоѝа ѝрагоѝ.* (Конески, 2014: 205)

- (2) *Железничката врска со Прилеј е ирекината, од невреме бил урната некој мост на теснолинејката, така што иреба да се бара некој друг излез.* (Конески, 2014: 225)
- (3) *Кога веќе решив да ви раскажам за Исак, Кејеновиот син, би имал толку убави, нежни и незаборавни синоени, толку чисти и свети милови кои не верувам дека некогаш може да се забораваат.* (Чинго, 1980: 7)
- (4) *Како смееш ти да се искажуваш така? Од каде ти тебе право да леиш етикетти?* (Конески, 2014: 296)
- (5) *Поодамна сакав да ви раскажам за другарката Оливера Срезоска, нашиот помошник-уравител на домот. Сиурно тоа ќе беше по ред, тоа на крајот таа то заслужуваше, но вие ќе разберете дека човек и некогаш сака да избега од редот.* (Чинго, 1980: 105)

Според Тополињска (1995: 259), модалните глаголи *иреба*, *може*, *мора*, *сме* и *сака* искажуваат „деонтичка модалност, т. е. модалитет на желба, волја, посакување со можен или задолжителен карактер на мислените (=нефактивни) дејства“. Желбата, волјата, можноста, обврската можат да бидат констатирани, комуницирани од страна на адресатот или, пак, можат да бидат директен поттик за некое дејство.

Фазните глаголи претставуваат синтаксичко-лексички средства и искажуваат фаза на дејство, т. е. се составени од фазен глагол што искажува почеток на дејство, продолжување или завршување на дејство и *да*-конструкција.

Според Георгиевски (1985: 43), фазните глаголи во македонскиот јазик можат да бидат и свршени и несвршени. При употреба во синтагма со *да*-конструкција од несвршени глаголи тие изразуваат фази во текот на придружено глаголско дејство; укажуваат најчесто на почетокот, а поретко на продолжување или на завршување на дејството.

Во македонскиот јазик фазните глаголи се izdelуваат на три основни групи:

- почетна фаза на придружено самостојно дејство (*иочне* – *зайочне*, *фати* – *фака*, *зафати* – *зафака*, *земе* – *зема*);
- трајна фаза на главното дејство (*иродолжи* – *иродолжува*);
- завршна фаза на главното дејство (*иреситане* – *иреситанува*).

Ова можеме да го проследиме во следните примери:

- (6) *Мајситорот се налактува со две раце на шаховското ситолче и иогледот иочнува да му шари над фиуритте како аеројлан во низок леј над зирадитте.* (Конески, 2014: 42)
- (7) *И тој иочна да му то расирава на Милета оној наситан од есеноска, со зайворот.* (Конески, 2014: 101)

- (8) *Сџариоџи џо раширил веќе весникоџи, џи џоздравува џреку очилаџа со џелена рамка, и џак џродолжува да чииџа.* (Конески, 2024: 100)
- (9) *Врие во себе, не ја окривува ни најмалку својаџа дрчосџи, а џо окривува само Пискулиева, коџо џресџана да џо вика кај себе и веќе досџа сџудено џо џоздравува.* (Конески, 2014: 109)

Инфинитивот како еквивалент на *да*-конструкцијата при искажување на фазноста и на модалноста со глаголи во шпанскиот јазик

Како што веќе кажавме, во шпанскиот јазик има именски и глаголски инфинитив. Именскиот инфинитив ја задржал формата на инфинитивот, но неговото значење е именско, односно тој е именка во реченицата. Глаголскиот инфинитив е оној што е предмет на наш интерес и чија употреба се преведува најчесто со *да*-конструкција во македонскиот јазик. Во најголем број случаи се среќава при искажување модални и фазни дејства.

Најчестите модални конструкции во шпанскиот јазик се составите со глаголите *poder, deber, haber* и *tener* (RAE, 2010), односно *може, мора, џреба* и *сmee* (точниот превод на овие четири глаголи зависи од контекстот). Модалните конструкции со овие глаголи се: *poder* + инфинитив, *deber/deber de* + инфинитив, *haber que* + инфинитив и *tener que* + инфинитив. Нивната употреба можеме да ја проследиме со следните примери:

- (16) *La peor desgracia de esta casa es que no se puede dormir.* (Márquez, 20)

Најџолемаџа несреќа во оваа куќа е џиџо не може да се сџие!
(Маркес, 2015: 35)

- (10) *Estas cosas – le dijo – sólo se pueden hacer con amor.* (Márquez, 39)

Џе работџи – му рече џаа – можайџи да се џраваџи само ог џубов.
(Маркес, 2015: 69)

- (6) *Los idiomas hay que saberlos cuando uno va a vender algo – decía con risas de burla.* (Márquez, 89)

Јазик мора да се знае коџа се џроѓава неџиџо – велеше џаа со џогби-влива смеа. (Маркес, 2015: 161)

- (7) *Lo que me duele es que se tiene que morir.* – dijo.

Todo el mundo tiene que morir. – dijo él. (Márquez, 104)

Ме боли џоа џиџо мора да умреме. – рече џој.

Сџие мора да умреме. – рече џаа. (Маркес, 2015: 188)

- (8) *Se lo pregunto – dijo Florentina Arizo – porque me parece que la que tiene que decidir es ella.* (Márquez, 46)

Ве ѝрашувам – рече Флоренџина Ариса – зајџоа шџо смејџам дека џаа џреба да оглучи. (Маркес, 2015: 86)

Во шпанскиот јазик фазите на дејството, како и во македонскиот, се искажуваат со помош на фазните глаголи, односно воведувачките глаголи во комбинација со инфинитивот. Глаголите со кои се искажува инхоативноста (почеток на дејство) во шпанскиот јазик се: *empezar a + инфинитив*, *comenzar a + инфинитив*, *ponerse a + инфинитив*. Според Короминас (Corominas, 1980), употребата на глаголот *comenzar* е карактеристика на класичниот шпански јазик, кој денес му припаѓа само на (стариот) книжевен јазик и му дава возвишен тон на текстот, а *empezar* се користи во секојдневниот говор и во современата книжевност.

Acabar de + инфинитив и *terminar de + инфинитив* се синонимни терминативи преку кои се искажува крај на дејството (RAE, 2010: 545). Покрај фазните глаголи што искажуваат крај на дејството, во шпанскиот јазик се користат и глаголски конструкции со кои се искажува прекин на дејството (RAE 2010: 545), односно тие се користат за да се најави крајот на дејството. Такви конструкции се: *dejar de + инфинитив*, *cesar de + инфинитив* и *parar de + инфинитив*. *Dejar de + инфинитив* е најчестата од овие перифрази и онаа што искажува најмалку рестрикции.

Најчесто се преведуваат со фазните глаголи во македонскиот јазик, но понекогаш се преведуваат и со секундарните инхоативи и/или терминативи (односно инхоативите составени со префикси).

(9) *Empezó con la simplicidad de la rutina. El doctor Juvenal Urbino había regresado al dormitorio, en los tiempos que todavía se bañaba sin ayuda, y empezó a vestirse sin encender la luz.* (Márquez, 18)

Зајџочна со секојдневнаџа егносџавносџ. Докџџор ХувеналУрбино се враџџи во сџалнаџа соба, во времеџџо коџа сџе ушџџе се каџџеше без џомош, џа џочна да се облекува, не џалејќи ја свеџџилкаџа. (Маркес, 2015: 35)

(10) *Empezó a arrojar sangre por la boca.* (Cela, 69)

Почна да исфрла крв од усџаџаџа. (Села, 2016: 112)

(11) *Por otra parte, el que quiera dejar de leer esta narración en este punto no tiene más que hacerlo.* (Sábato, 10)

Од груџа сџџрана, џој шџџо сака да џресџџане да џо чџџџа овој расказ во овој момеџџи, нека џо најрави џџоа. (Сабата, 2006: 19)

Модалните и фазните дејства кои во македонскиот јазик се искажуваат со *da*-конструкција, во шпанскиот се искажуваат со инфинитив и можеме да ги разгледуваме како еквиваленти. Со ова ја поставуваме основата за понатамошни истражувања на оваа тема, односно во други случаи кога

ga-конструкцијата и инфинитивот се јавуваат како еквиваленти, но и во оние случаи кога инфинитивот не соодветствува. Во случаите кога инфинитивот не соодвествува на *ga*-конструкцијата, најчесто ги среќаваме формите на субјунктив во шпанскиот јазик.

Библиографија

- Гајдова, У. (2002) *Темпоралната карактеристика на финитивите глаголски конструкции во југоисточните македонски говори*. Скопје: Институт за македонски јазик.
- Георгиевски, Г. (1985) „Кон фазните глаголи во македонскиот јазик“ *Литературен збор* 32/3, 45–55, Скопје.
- Георгиевски, Георги (2009) *Дареченицата во македонскиот јазик*. Скопје: ИМЈ „Крсте Мисирков“.
- Конески, Б. (1965) *Историја на македонскиот јазик*. Скопје: Просвета.
- Миркуловска, М. (2000) *Почеток на дејство/состојба како семантичка и граматичка категорија (врз материјал од македонскиот и полскиот јазик)*, во: *Studia linguistica Polono – Meridiano-slavica*, 10, Скопје: МАНУ.
- Минова-Ѓуркова, Л. (2000) *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Скопје: Радинг.
- Тополињска, Зузана (1995) *Македонските дијалекти во Егејска Македонија, Книга прва, синтакса I дел*. Скопје: МАНУ.
- Bréal, M. (1897) *Essai de sémantique*, Librairie Hachette et Cie, Paris
- Corominas, J. (1980) *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*. Madrid: Gredos
- Hernández Díaz, A. (2019) Gramaticalización y diacronía de las perífrasis comenzar a y empezar a + INFINITIVO. *Boletín de filología*, 54(2), 81-110. <https://dx.doi.org/10.4067/S0718-93032019000200081>
- Fernández de Castro, F., (1999) *Las perífrasis verbales en el español actual*, Madrid: Gredos
- Fernández, Luis G. (2006) *Diccionario de perífrasis verbales*, Madrid: Gredos.
- Real Academia Española (2010). *Nueva gramática de la lengua española*, Manual,. Madrid: Espasa libros.
- Vinja, V. (1989) *Gramatika spanskog jezika*. Zagreb: Skolska kniga
- Segura Munguía, S. (2006) *Diccionario por raíces del latín y de las voces derivadas*. Bilbao: Universidad de Deusto.

Извори:

- Андреевски, М. П. (2007) *Тунел*, Скопје: Табернакул.
- Конески, Б. (2014) *Целокујни дела: Проза*. МАНУ
- Сабато, Е. (2006) *Тунел*, превод на Ненад Велковски. Скопје: Табернакул.
- Села, К. Х. (2016) *Семејството на Паскуал Дуарте*. превод: Огнена Никуљски. Скопје: Арс Ламина.

- Сервантес, М. Де (1985) *Дон Кихот I-II*, превод Илија Корубин, консултант за шпански јазик и препев на стиховите д-р Александар Митевски, Скопје: Наша книга.
- Чинко, Ж. (1980) *Големата вода*. Скопје: Култура, Македонска книга.
- Camilo José Cela. *La Familia de Pascual Duarte*. Biblioteca Virtual: <https://www.suneo.mx/literatura/subidas/Camilo%20Jos%C3%A9%20Cela%20%20La%20Familia%20de%20Pascual%20Duarte.pdf>
- Miguel de Cervantes. *El hidalgo Don Quijote de la Mancha*. Biblioteca virtual: http://www.daemcopiapo.cl/Biblioteca/Archivos/7_6253.pdf
- Márquez, Gabriel García. *El amor en tiempos de cólera*: <http://web.seducoahuila.gob.mx/biblioweb/upload/Garc%C3%ADa%20Gabriel%20-%20E1%20amor%20en.pdf>
- Sábato, Ernesto, *El Túnel*: https://www.ues.mx/movilidad/Docs/MovilidadAcademica/Libro_El_Tunel.pdf

Marija Pandeva

THE USE OF THE *DA*-CONSTRUCTION WITH MODAL AND ASPECTUAL VERBS IN THE MACEDONIAN AND ITS EQUIVALENTS IN THE SPANISH LANGUAGE

Abstract

The *da*-construction in the Macedonian language, also known under the terms optative-subjunctive, subjunctive, conjunctive (Minova-Gjrkova 2000: 75), besides in its independent use, is most often found in combination with modal and phase verbs. The modal verbs in the Macedonian language *mora*, *mozhe*, *smee*, *treba* and *saka* and according to Georgievski (Георгиевски 2009: 18) they necessarily require the specific content of the action to be expressed with a *da*-construction. According to Georgievski (Георгиевски 2009), the phase verbs are used to determine the phases of an action, that is, they express the initial or inchoative phase (*pochne/pochnuva*), the continuation of the phase (*prodolzhi/prodolzhuva*) and the final or terminative phase (*prestane/prestanuva*). Both the modality and the phase of actions are linguistic universals, so we can review them in other languages as well. In the Spanish language, as our object of interest besides the Macedonian, we notice the use of the modal and the phase verbs with infinitive (in the place where the *da*-construction stands in Macedonian). Hence, we consider the *da*-construction in the Macedonian and the infinitive in the Spanish as equivalents in the indicated situations. In the Spanish language, the modal verbs are: *poder*, *deber*, *haber* and *tener* (RAE 2010), and the phase verbs are also divided into three groups: the initial (*empezar*, *comenzar*), the final (*terminar*, *acabar*), and the phase expression a pause in the action (*dejar*, *cesar*).

Keywords: *da*-construction, infinitive, modal verbs, phase verbs

Клучни зборови: *ga*-конструкција, инфинитив, модални глаголи, фазни глаголи